

INGUNA BAUERER

MARTA,
M A N A
ANDROMEDA

Labais un ļaunais eksistē cieši līdzās.
Viss atrodas līdzsvarā. Un tomēr labā
uz pasaules noteikti ir vairāk, jo kā
gan citādi mēs varētu izdzīvot?

ZVAIGZNE

821.174-94
Ba 860

Grāmatas un vāka dizaina autore *Vita Lēnerte*

Grāmatas noformējumā izmantoti fotomateriāli un Martas Celmiņas paraksts no Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzeja krājumiem un fotomateriāli no Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas.

Apgāds pateicas Jurim Celmiņam par atsaucību un atļauju pirmpublicēt Hugo Celmiņa rokrakstu un Martas Celmiņas un Hugo Celmiņa fotoportretus no Guntara Celmiņa deponējuma.

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

© Inguna Bauere, 2013

© Izdevums, mākslinieciskais noformējums, Apgāds Zvaigzne ABC, 2020

ISBN 978-9934-0-9030-1

BARONĒNS

Tumsa ir ļaunums. Tā pieder cilvēkiem, kas neбайдās. Es ienīstu zvaigznes, kuras traucē tumsai kļūt pilnai, visu aptverošai un draudīgai. Es ienīstu bālgīmi Mēnesi, kas, glēvi karādamies pie nakts debesīm, izskatās stulbāks par pagasta plānprātiņu, kuru sen neviens neņem par pilnu. Kad savā bērna prātā vēl toreiz, kad nepazinu ļaunumu, no draudīgā nakts melnuma baidījos, māte apgalvoja, ka tumsa esot tāpēc, lai zvaigznes spožāk izceltos un cilvēki tās ieraudzītu. Nabaga sieva, naivā dvēselīte, lai viņai Dieva miers debesu valstībā! Māte jau negribēja neko sliktu. Pirms nomiršanas viņa atklāja, kas ir mans īstais tēvs, un es iekritu tumsā... Bet man tur patīk. Es vairs negribu laukā. No tumsas nebaidos. Jūtu, kā ļaunums lēni iezīžas manī kā tinte papīrā. Redzu tālu nākotni un laikam nekad nebeigšu brīnīties par cilvēku stulbumu. Marta, Martiņa! No augstām debesīm nolaidies sapņu tēls eņģeļa baltumā, sirdsapziņas un tikumības iemiesojums, žēlsirdīgā māsa, cilvēces glābēja – ha! Un tavs Hugo, nesalaužamais patiesības cīnītājs! Tajā dienā, kad Heinrihs pielīks viņa dzīvei punktu, es beidzot jutīšos uzvarējis. Ļaunumam jāuzvar! Aizejot no draudzes skolas, es smiedamies izlēju tintes trauku uz skolmeistara Baloža burtnīcām. Nelga! Viņš noteikti gremzās par to, kas patiesībā bija nieka lieta, jo nenojauta, cik visaptveroši liela un nežēlīga būs mana atriebība. Par senču grēkiem lai maksā mazbērni! Es esmu piedzimis, lai darītu ļaunu.

To saka Francis Lode, piecpadsmit gadus vecs, Tā Kunga 1848. gada Vilku mēnesī, Dzērbenes muižas dārznieka mājā.

Otilija Malvīne Veismane fon Veisenšterna, tieva, bāla atraitne krietni pāri pusmūžam, viegli uzpūtusi plašā rokrakstā aizpildītam dokumentam, notrauca pieri pārkrītušu matu cirtu un smagi nopūtās. Ar šo darījumu par 56 700 sudraba rubļiem, kas noslēgts Tā Kunga 1821. gada pašā nobeigumā, šķiet, aizvērās kāda svarīga lappuse Otilijas dzīves grāmatā. Viena no pēdējām. Būsim taču prātīgi! Kas labs nākotnē varēja gaidīt cilvēku, kad tam jau tuvu pie septiņdesmit? Vēl dziļāks vecums, slimības un nāve – nekādas izvēles. Dzimtas īpašums, skaistā Dzērbenes muiža ar visām tai piederošajām zemēm, kuru pirms piecdesmit gadiem, kad Otilija vēl bija jauna meitene, krievu ķeizariene Katrīna II lielas labvēlības uzplūdā uzdāvināja Otto Veismanim fon Veisenšternam un kuru pēc pāris gadiem no radnieka atpirka Otilijas izredzētais – glītais, drosmīgais un iznesīgais ģenerālmajors Francis Gothards Veismanis fon Veisenšterns, nu bija neatgriezeniski nodota Otilijas un Franča vecākā dēla Otto Haralda Kārļa pārziņā. Ar šo brīdi māte vairs nevaldīs pār muižas ļaudīm, nelauzīs galvu par peļņu vai zaudējumiem, nedomās par mūžīgajiem remontiem, kuri muižai nepieciešami drīz te, drīz tur. Viņa at-pū-tī-sies! Smiekls, ja kāds noticētu. Patiesībā Otilija mierīgi novecos, lēnām soļodama pa likteņa nolemto taku, kura beigu galā aizvedīs uz baronu kapeņēm gleznainajā dzimtai piederošajā Liepas muižā. Skumji, bet nenovēršami.

Atklāti sakot, liguma parakstīšanas brīdī Otilija šaubījās, vai rīkojusies pareizi, novēlējama muižu pirmdzimtajam, kas likās pārāk lēns, mazdūšīgs un biežāk apslimis nekā vesels, piedevām vēl joprojām neprecējies un bez bērniem. Taču – ko darīt? Sešdesmit seši gadi nav maza nasta trausliem sievietes pleciem. Pēc

vīra nāves baroniete vairs nejuta agrāko spēku kaulos, pazuda arī dzīvesprieks, viss palēnām, bet nenovēršami gāja uz galu, tāpēc lēmums par muižas atdošanu mantiniekam likās loģisks. Ja vien varētu... Jā, ja varētu apiet ar likumu muļķīgo likumu, ka pirmtiesības uz mantojumu pienākas vecākajam dēlam! Gotlībs Francis, fon Veisenšternu jaunākais, noteikti būtu daudz piemērotāks muižas apsaimniekotājs – drosmīgs, apķērīgs, spēcīgs un mundrs. “Tēvs kas tēvs,” Otilija ar prieku nolūkojās Gotlībā, kuram nāca pāri trīsdesmit. Diemžēl savas vieglprātības un muļķīgas apmātības dēļ (kaut to bezpajumtes kaķeni, to uzmācīgo nelgas skuķi Mariju velns parautu!) arī Gotlībs joprojām dzīvoja vecā puisī. Diemžēl. Bez Otto un Gotlība pārējie fon Veisenšternu bērni bija meitenes. Tur jau nekā...

Dzērbenes muižas galvenā dārznieka Pidriķa Lodes mājiņā lielākā noteicēja skaitījās saimnieka sieva Ede. Ko tur liegties – vīrieši dažreiz, lai arī muižas darbā čakli un apzinīgi, mājas dzīvei lieti nederēja, un šis bija tas gadījums. Mājiņu gan Pidriķis jaunajos spēka gados, kad vēl ar Edi tikai cerējās, uzcēla pats, tur gods, kam gods pienākas. Nē, ne jau mājiņu, bet tādu māju, kuru apbrīnot steidza daudzi – augstiem glāžu logiem un rakstā apdarītiem garo spāru galiem. Ne katram tāds mitekļis piederēja, pat lepnie baroni skatījās un brīnījās. “Mūsu dārzniekam mākslinieka dvēsele,” teica jaunais Veisenšternu Gotlībs, kuru Ede pirms pārdesmit gadiem pie savas krūts izzīdīja, jo īstajai mātei, muižas baronietei, pēdējā bērniņa barošanai ātri aprūkās piens (tik smalkas, zilas asinis, ko tur var gribēt?). Pidriķa sirds iesila pret jauno Veisenšternu, kurš vienkārša cilvēka dvēselē neslinkoja ieskatīties. Gotlībs, nūdien, bija zēns uz goda. Ja ko solīja, tad izpildīja, ja vārdu pateica, tad uzlika to kā kulaku uz acs krogus dzerstiņā. Ar vecāko brāli Otto kā diena pret nakti. Cik viens veselīgi veidots, vingrs un stalts, tik otrs gaudens un nīkulīgs. Cik viens sirsnīgs un patīkams, tik otrs itin nemaz, tieši otrādi. Sīkajiem muižas ļautiņiem piemētās drebas, Otto ieraugot vien, jo kaut kas neizsakāmi atbaidošs

allaž vīdēja viņa uzvedībā un rīcībā. Līdz mielēm žēl, ka baroniete muižu norakstījusi Otto. Gotlībs noteikti būtu daudz izdarīgāks saimnieks, lai arī jauns. Bet vai tad tu, nabaga kalps, kunga prātu izgrozīsi? Nevienš tavu padomu nemaz neprasa, tādas tās lietišas. Jā, bet kur mēs palikām?

Ak Edel! Tā nu bija viena apsviedīga un gudra sieva, nav vārdam vietas. Pidriķis no laba prāta pavisam drīz pēc precībām atdeva mājas dzīves grožus savas Edes pārziņā – tik sparīgai kučierētājai zirgs uz ceļa nepaklups un grāvī neieskries. Lāga vīrs Pidriķis nekļūdījās. Nāca bērns pēc bērna, arī saimniecība liela, taču Ede ar visu tika galā kā niekodamās – bez grūtuma, bez liekiem vārdiem un nopūtām, ar vienu vienīgu nezūdošu dzīvesprieku un smaidu lūpās. Dieviņš zināja, ka tie daudzie gadi, kurus Pidriķis ar Edi kopā nodzīvojuši, nebija viegli. Muižas vara spieda (vecais muižkungs, ģenerālmajors fon Veisenšterns, lai viņam vieglas smiltis, izmantoja savas tiesības apieties ar padotajiem tā, kā pašam patika). Tuvā un tālā apkārtnē baumoja par citzemiešos notikušiem zemnieku nemieriem, kas muižniekiem lika turēt savus ļaudis vēl īsākā pavadā. Arī tad, kad pasludināja brīvvaldību, nekas nemainījās. Kas Pidriķim no tā, ka jaunie likumi it kā deva zemniekiem brīvību? Pidriķis negrasījās atstāt Dzērbenes novadu, kur piedzimuši un uzauguši viņa pirmtēvi, kur kapu kalnā atdusējās senči, un arī nodarbošanos mainīt netaisījās. Vēl vairāk. Viņš cerēja, ka dārznieka amatu mantos paša dēls, ja Dievs dos veselību. Pidriķa tēvs bija muižas dārznieks un vectēvs arīdzan, tāpēc viņš pieprata šo darbu kopš mazām dienām. Kad tika robā, sapelnīja pat tik daudz (krāja kā bite medus pilienus šūnā), lai pēc saiešanas ar Edi uzceltu mājiņu. Barons neskauda, teica – būvē laimīgs, un tā bija liela uzticēšanās. Varētu teikt, ka Pidriķa senči ar centīgo un uzticīgo kalpošanu muižai bija nopelnījuši sava pēcnākamā labo dzīvi.

Tā Kunga 1802. gadā Edei atskrēja pirmais puika, kam laimīgie vecāki ielika Jāni vārdā. Tad viņi vēl nebija Lodes, bet gan vienkārši dzimtļaudis, Ede un Pidriķis no Veisenšternu muižas, jo otros vārdus vidzemnieki dabūja vēl tikai pēc pārdesmit gadiem.

Dzērbeniešiem uzvārdus piešķīra tuvīnās Nēķena muižas pārvaldnieks Hans, kam šajā svarīgajā darbā no valdības vīriem uzticēta noteikšana. Hanam trakoti patika putni, un tā viņa novadā lielos vairumos saradās Dzeņi, Gaiļi, Irbes, Kraukļi, Lakstīgalas un kas tik vēl ne, pat Teteri un Paipalas. Dārznieks Pidriķis stingri pastāvēja, ka grib mazu un apaļu uzvārdu, nekādus putnus un debesu čivnātājus (jā, kādam ielika arī Čivuli!). Tik noteikta gribēšana atnesa labus augļus. Izveicīgo dārznieku muižā labi ieredzēja. Viņš kļuva par Lodi – vienkārši un skaisti. Kādreiz ļoti sen, tajos tālajos laikos, kad vēl zviedri nebija nākuši, skaistajā muižiņā Gaujas krastos, kuru patlaban atjaunoja tās jaunais īpašnieks, bija saimniekojis kāds itāļu izcelsmes muižnieks Heinrihs fon Lode, kas apkārtnes ļaudīm palicis labā atmiņā. No viņa tas vārds. Pidriķis priecājās, kad varēja Edei parādīt rakstu ar apstiprinājumu, ka arī viņa kļuvusi par Lodi.

Dievs vien to zina, kā varēja gadīties, ka tik veselīgai mātei un prātīgam, strādīgam tēvam piedzima mazliet padumjš zēniņš. Mazuļa nepilnības atklājās ātri, jo, kā jau iepriekš aprādīts, dārznieka Jančuks izauga līdzās ar baronēnu Gotlību. Kamēr mazbērnu autiņos, abi likās vienādi, kusli un nevarīgi kā jau nesen dzimuši pupubērni, bet vēlāk salīdzinājums Jānītim par labu vairs negriezās. Gotlībs jau sen staigāja kājiņām (Ede viņu, tāpat kā savējo, baroja līdz prāvam vecumam), kad Jānītis knapi rāpus vēlās, Gotlībs jau sen runāja teikumiem, kad Jānītis vēl pavisam neko. “Pats briesmīgākais ir viņa tukšais skatiens,” Ede klusi gaudās, kad neviens cits, izņemot Pidriķi, to nedzirdēja. Tēvam ar rūdenu sirdi nācās piekrist – mantinieks padevies ne īsti gudrs, kas vēlāk nāca arvien skaidrāk noredzams. Lielāko dienas daļu pavadīja malcienā, cēlieniem spēlēdamies ar koku skaidiņām, negribēja nedz grāmatā mācīties, nedz tēvam darbos palīdzēt, nedz kopā ar citiem bērniem rotaļās iet. Kaut kā jau dārznieka amatā Pidriķis beigu beigās dēlu ielocīja, bet ar lielām grūtībām gan. Par laimi, nākamie Edes bērni, diemžēl tikai meitenes, dzima veseli, tie nāca katru gadu, līdz virknīti noslēdza Trīne – gluži pārdabiski skaists mazulis, īsta Dieva dāvana.

Mazi bērni spiežot klēpi, lieli – sirdi. Trīne pieauga, viņas skais-tums ar gadiem tikai vairojās, un nu, kad meitene pamazām vērtās par jaunkundzi, vecāki kļuva aplam bažīgi. Jaunais barons Otto meta lokus ap dārznieka mājiņu kā vilks, kas izgājis medībās un saodis zaķēnu. Mātes sirds drebēja ļaunās priekšnojautās – par Otto baumoja visādas sliktas lietas. Teica – lai arī no skata kusls un tāds, kas mušai pāri nenodarīs, bet sirds esot melna kā piķa katla dibens.

Bēdu diena pienāca 1830. gada rudens sākumā. Slazdi aizkrita. Nabaga zaķēns ieskrēja cilpā. Otto smuko dārznieka skuķi novak-tēja, kad viņa devās uz mežu sēņot, un paveica savu neķītro briesmu darbu, par kuru tika sapņojis vairākus mēnešus pēc kārtas gandrīz katru nakti. Trīne mājās neko nestāstīja, tikai raudāja no rīta līdz vakaram un no vakara līdz rītam, kamēr māte, gudra sieva būdama, lēni kā smagas nastas nospiesta izkurināja pirti, noberza lāvu un apklāja to ar smaržīgām zālēm, izvelēja baltu baltos linu dvieļus, ar ko meitu kārtīgi un maigi apslaucīt pēc saudzīgas nomazgāšanās.

– Kas ir, māt? Vai tiešām noticis ļaunākais vai arī barons skuķi tikai pārbiedējis? – kaunu slēpdams, bažīgi apvaicājās Pidriķis.

Edes skatiens vīram izteica visu. Zemu noliektu galvu viņš tajās dienās gāja darbā, uz kungu mājas pusi ne acu nepagriezta. Nelietis, nelietis, nelietis – sitās Pidriķa taisnīgā sirds. Taču visam, kas slepenībā noticis, slepenībā bija jāpaliek. Dzērbenes laukos auga ne viens vien ozoliņš, kas ļaužu izsmieklam par godu katram jaundzimušam barona bastardam iedēstīts. Dažam no kokiem jau sirmums zaros, dažs vēl gluži zaļoksns. Muižkungi no laika gala zināja savas “tiesības”. Kalpiem tiesību nebija nekādu, ja nu vie-nīgi muti pieturēt, lai vēl gaužākās nedienās neiedzīvotos. Pidriķis negribēja nepatikšanas, tikai mieru.

– Vai noticis ļaunākais, mēs skaidri zināsim ap Ziemassvēt-kiem, – Ede sacirta zobus.

– Nelietis! Bērnam vēl tikai četrpadsmitais gads. Ko iesāk-sim, ja...

– Lieki galvu nelauzi. Gan padoms atradīsies. Dievs visu redz, viņš neļaus aizlaist postā mūsu dzīvi.

– Ak, sieva, sieva, naivā dvēselīte, – Pidriķis pašūpoja agri nosirmojušo galvu. – Vai mazumu nepelnīta ļaunuma esi pieredzējusi, kaut vai tepat muižā, apkārt skatīdamās? Cīruļu Miķelim vagara dusmības pēc nosprāga vienīgā govs, bērni mirst badu, sieva teicās uzmet cilpu kaklā – par ko Miķelim tas? Laipnāka un strādīgāka cilvēka nav visā novadā.

– Gan jau Dievs zina, kādus grēkus piemin.

Viens Edes paredzējums dievamžēl piepildījās. Ļaunākais. Ap Ziemassvētkiem tapa pavisam skaidrs, ka Trīnes trauslajās miesās briest jauna dzīvība.

– Ko tagad iesāksim, siev? – Pidriķis likās tuvu asarām.

Tas nebija vīrs, kurš niknumā un aizvainojumā pagrābs mēslu dakšas un iebruks nolādētā barona greznajā istabā, lai uzdurtu viņu kā netīru sivēnu uz iesma. Pidriķis domāja lēni, un tas glāba viņa dzīvību. Padevības gars latvietī iedzimst kopā ar strādīgumu un tautasdziesmu.

– Vedīšu pie Jetes.

– Lai Dievs nogrābstās! Nogalēsi vēl mūsu bērnu!

– Tev labāks padoms? Ozoliņu jau esi nolūkojis, ko pavasarī muižas laukā iedēstīt?

Pidriķis nodūra galvu. Ko viņš zināja līdzēt sieviešu lietās? Kad dārzā nezāle jāiznīdē, tad cita runāšana, bet te, kur tik smagi grēka darbi... Lai kā galvu izlauzīja pēdējās dienās, nekāda apskaidrība tā arī neatnāca, tāpēc neatlika nekas cits kā paļauties uz Edes lēmumu un lūgt Dievu sirdsnīgāk kā citām reizēm. Trīnīte Pidriķim mīļākā no visām meitām – sirdspuķīte, skaistulīte. Tomēr, ja jāliek izšķiršanā, vai paciest šausmīgo negodu, audzinot mājās bandu bērnu bez tēva, vai mierīgi un klusi apguldīt nabaga meitēnu kapu kalniņā, Pidriķis smagu sirdi izvēlētos otro. Var būt, ka beigu beigās tik briesmīgi nemaz nenotiks? Varbūt Jete izdosies palīdzēt? Baumoja jau visādi, tomēr pagasta sieviņas allaž bēdu reizēs mina taciņu uz vecās raganas būdu. Gods kam gods pienākas – Jete

prata turēt muti. Ja Dievs dos un viss izies labi, Trīnītes negods paliks kā kapā. Dārznieka māja atradās nomaļā vietā, par Trīnes stāvokli neviens neko nenojauta, izņemot, saprotams, savējos. Būs labi, Pidriķim atausa cerība. “Kaut tu nosprāgtu, elles izdzimums,” viņš klusi nolamājās, par nelieti Otto iedomājoties. Aušīgā Ede tak’ padzirdēja! Pieliecās vīram tuvu un čukstēja tā, ka drebuļi pārskrēja pār muguru:

– Ja viss izdosies, pavisam drīz mēs tapsim svabadi arī no tā... velna.

– Tu... domā to nedzimušo bērnu, Ediņ? – Pidriķis stīvi atlieca kaklu, lai ielūkoties sievai acīs.

Labāk nebūtu skatīties! Nu notirpa ne tikai mugura, bet arī pakausis un galva. Vai Ede pati nebija pārvērtusies par raganu šajās briesmīgajās dienās?

– Bērnu? Tas vēl nav bērns, Pidriķi, bet tikai asiņu kunkulis, kurš jādabū no Trīnes miesām laukā. Nē. Es nedomāju viņu. Piemini manus vārdus, vīrs. Otto Haralds Kārlis Veismanis fon Veisenšterns drīz mirs. Un ne jau vieglā nāvē, nē! Elles katlā tam nelietim mēs ar Jēti liksim vārīties. Sāc domāt par kapu vaināgiem. Nabaga vecā madāma, kur viņa tagad, ziemas laikā, puķes ņems?

Pidriķim palika noslēpums, kā Ede panāca savu. Drīz pēc tam, kad Trīni, galīgi bālu un pārmocītu, tomēr dzīvu, siltās segās ievīstītu ar ragutiņām pārvilka mājās no Jetes, Dzērbenes muižas mantinieks smagi saslima. Muižas kalpi vēlāk stāstīja, ka tādas mokas, kādas Otto izcieta, pirms uz mūžu aizvēra acis, būdams tikai nepilnus četrdesmit gadus vecs, savam ienaidniekam nevarētu novēlēt. “Asiņainas iekšas bez kāda satura laida laukā, visi palagi pilni, bet pa muti splāva sēru un uguni. Nudien, kā nolādēts. Miesa izmetās pretīgos augoņos, smaka tāda, kas cilvēku paceļ un uzmet gaisā, vienīgi miesīgā māte spēja izturēt un apkopa dēlu līdz pēdējai stundiņai. Kas to būtu domājis, ka vecajai madāmai tāds krampis?”

– Velna mātei elles spēki palīdz, – Ede ļauni pasmīnēja.

Pidriķis juta, ka aukstie drebuļi atkal pārņem augumu.

– Vai tagad jūties gandarīta? Trīniņu esam atriebuši? – viņš klusi čukstēja, cerēdams uz saprātīgu atbildi.

Gribējās sievietei pieskarties, aptaustīt, vai joprojām tikpat silta un mīļa kā agrākās, labajās dienās, bet baidījās – ja nu miesa no atreibības ļaunuma sasalusi un sacietējusi kā akmens? Atviegloti nopūties, Pidrīķis pamanīja, ka Edes acis piepildās asarām. Ja tā, gan ar laiku, kad bēdas apiesies, atkusīs arī tā aukstā, cietā sirds, un pie viņa atgriezīsies vecā Ede – mīļa, gādīga, laipni smaidoša un silta. Tikai jānogaida laiks. Laiks ir vislabākais dakteris pret visām dvēseles sāpēm.

– No negoda nu esam glābti. Tikai Trīnei, nabaga meitēnam, savu bērnu nekad vairs nebūs.

– Ak! Tad jau...

– Nav jēgas zīlēt, ko nesīs tāla nākotne. Jādzīvo tālāk. Pats teici – visas bēdas dziedē laiks.

– Bet... Ediņ, es to nemaz neteicu, tikai nodomāju.

Ede pavīpsnāja. Nu skaidrs, ka neteica, bet vai tad sievietei, kura divdesmit piecus gadus cieši līdzās savam vīram dienu dienā dzīves grūtumus un retos priekus dalījusi, būtu kāda aizķeršanās viņa domas nolasīt?

Pēc brāļa Otto nāves muižu mantoja vecās madāmas jaunākais dēls Gotlībs Francis Emanuēls Veismanis fon Veisenšterns. Vairāk vīriešu kārtas mantinieku Veismaņiem nebija – ja ar Gotlību kas ļauns atgadītos, atlika tikai meitenes, no kurām pēc vecuma pirmā – Šarlote Katrīna, diezgan nešpetna un kaprīza būtne, visu kalpotāju bieds. Gotlībs, par brīnumu daudziem un visvairāk paša ģimenei, lai arī lādzīgs, izdarīgs, spēcīgs un iznesīgs, tomēr bija diezgan aušīgs puisis, kurš negribēja pakļauties nekādiem priekšrakstiem. Tuvojoties trīsdesmitiem, viņš joprojām nebija precējies, kaut gana izskatīgs un nu arī bagāts kā velns, un māte sen jau nolūkojusi dēlam gandrīz duci piemērotu līgavu. Vecā baroniete ilgi nenojauta patiesību, iekams viņas ausīs beidzot neiepilēja slepus pilināta inde, kalpu vidū pa kaktiem slapstoties apspriesta ziņa – jaunais

barons neprecējoties tāpēc, ka esot neglābjami iekēries vienā no muižas istabmeitām.

– Tu man pasaki, kā to skuķi sauc! – Otīlija fon Veisenšterna izsauca dēlu uz dueli. – Pasaki, un rīt no viņas te nebūs vairs ne smakas!

Gotlībs mirkli paklusēja, tad mierīgi saslējās un droši ielūkojās mātes šaurajās, niknumā zvērojošajās acīs:

– Daru jums zināmu, kundze, ka tad, ja padzīsiet Mariju, aiziešu arī es.

Neilgi pēc Otto bērēm mātei ar jaunāko dēlu bija vēl viena, ļoti līdzīga saruna. “Ja ar Mariju kas notiks, es par sevi negalvoju,” Gotlībs cieti noteica. “Mēs būsim kopā. Ja ne, varēsiet muižu valdīt pati, māt.”

Mulķīgi, ja neizklausītos tik cieti. Madāma dusmās šņāca kā saspiesta čūska, iecirta nagus šaurajās vecas sievietes plaukstās un pēkšņi skaidri sajuta, kā tieši sirdī ieurbjas ugunīga lode – pašas dēla vārdi, kuri iznīcināja mātes jau tā trauslo, bēdu izpostīto dzīvību. Tas bija pēdējais, ko madāma juta. Nāve iestājās acumirkli, Gotlībs pat nepaspēja māti uzķert uz rokām un apguldīt gultā.

Veco baronieti apglabāja klusi, bet ar pienākošos cieņu. Gotlībs nejutās vainīgs. Sirdstrieka, ko konstatēja dakteris, varēja piemeklēt ikvienu un jebkurā brīdī. Tādu gadījumu netrūka, kad vīrs saļima pussoli vai veca māmiņa aizgāja gulēt un vairs nepamodās. Viņš tomēr vēl bija pārāk jauns un arī bērnu viņam nebija, lai saprastu, ko nodarījis.

Dots devējam atdodas. Tāda kārtība valda pasaulē, kurā likumus nosaka nevis cilvēki, bet Dievs.

1832. gada sākumā, pavisam drīz pēc Jaungada, kad iestājās labs ziemas ceļš, Cēsīs notika gadskārtējā vietējās muižniecības balle. Skaidra lieta, ka Dzērbenes muižkungam Veismanim, pat neskatoties uz sērām, tur jābūt! Gotlība sirsnīgi iemīļotā istabmeita Marija (baumām, saprotams, vajag ticēt, jo parasti tās pauž baltu patiesību), kuras dēļ izcēlās liktenīgais strīds ar māti, rādīja

saraudātas acis. Pēdējā laikā viņa jutās slikti, nevarēja ne paskatīties uz ēdienu un bija šausmīgi viegli satraucama.

– Gotlīb, lūdzu, neatstāj mani vienu! Sirds dreb, jūtu, ka tuvojas liela nelaime. Tu zini, ka bez tevis man neviena nav, ne mātes, ne tēva, nedz arī radnieku, pie kā patverties, ja notiktu kas ļauns, – meitene žēli šņukstēja.

Marija nebija nedz izcili skaista, ne gudra. Nudien, jābrīnās, ko izlutinātais un pie labas dzīves radušais Gotlībs meitenē tādu atradis, ka nespēja atiet ne soli. Bārene, nabāģe, neskolota kalpu skuķe! Tik vien kā tas smukais augumiņš un biezie, melnsprogainie mati, kas garā bizē locījās pār muguru gandrīz līdz zemei.

– Ko tu runā, mīļā? Kāda nelaime? Tas, ko mēs abi slepenībā zinām, būs mūsu laime!

Gotlībs jau bija izlēmis, ko darīs ar savu mīļāko, kura acīm redzami nokļuvusi kļūmīgā stāvoklī, taču vēl dažas nedēļas cerēja to paturēt noslēpumā. Pārāk lieli uztraukumi varēja kaitēt gaidāmajam bērnam, un Mariju viņš patiešām mīlēja. Skaidrs, ka apprecēt savu istabmeitu barons nevarēja, bet par bērnu Gotlībs parūpēsies, tikai citādā veidā, nekā tēvi parasti to dara. Slepūs lavīdamies, aizvakar viņš apciemoja uzticamā dārznieka Lodes namiņu. Un tur viss tika lieliski nokārtots.

Kad baltu dūmu mutulis, kas ienāca dārznieka mājā līdz ar negaidīto ciemiņu, izklīda, Pidriķis un Ede, kuri patlaban ēda pavēlu launagu, aiz brīnumiem palika vaļējām mutēm. Barons dārznieka būdā?! Pidriķim kumos iesprūda rīklē, un Ede dabūja krietnu laiku klapēt pa vīra muguru, kamēr tas atguva elpu un puslīdz normālu sejas krāsu. Mazais starpgadījums nolīdzināja nesaprašanās mulsumu.

– Es pie jums ļoti svarīgā lietā, mīļie ļaudis. Nebīstieties un pabeidziet azaidu, šoreiz neievērosim nekādus likumus, jo nāku kā lūdzējs.

Nu klepot sāka Ede. Pats jaunais fon Veisenšterns, kam mugurā košs lāča kažoks un zem tā spoži balts tīra zīda kreklis, izteiks lūgumu nabaga kalpiem, kam ziemas laikā koka tupeles plikās

kājās? Tas, ka Ede agrā bērnībā Gotlību zīdījusi, ar gadiem piemirsies kā vienam, tā otram. Vai tomēr ne?

– Zinu, ka esat uzticami ļaudis, tāpēc ceru, ka norunātais paliks zem sešām acīm, – barons bažīgi palūkojās apkārt, kur aiz puspievērtām durvīm manīja dzīvību.

– Runājiet droši, kungs, tas ir tikai sunītis, aukstumā nosalojies, ielaidu sasildīties. Bērni aprauš vakara soli, tikai nupat izgāja un tik drīz atpakaļ nebūs, – Pidriķis mudināja, drošības labad tomēr pieceldamies un noliekdams galvu sava kunga priekšā.

– Sēdi, vīrs! – Veismanis pateica stingri, tomēr labestīgi. – Es jau teicu. Nenāku pavēlēt, bet lūgt. Sevišķi tevi, māt, – viņš maigi sacīja un, piegājis pie Edes, uzlika viņai roku uz pleca.

Lūgums izrādījās tik pārsteidzošs, ka abi vecie Lodes kā sarunājuši vēlreiz pazaudēja valodu. Kad atguvās, jautāja viens otru:

– Kā? Jūs, kungs, gribat izprecināt savu istabmeitu mūsu Jānim – tas skaidrs. Bet ko tā meita pati saka? Un kāpēc tieši Jānim? Viņš, nabags, par tādu laimi ne sapņot neuzdrošinātos. Jūs taču zināt, kungs, kāds ir mūsu dēls. Vai tomēr ne?

Jaunais fon Veisenšterns klanīja galvu un neteica ne vārda, līdz nelielajā, silti piekurinātajā kambarī iestājās nogaidošs klušums. Pār viņa pieri un deniņiem lēni rasoja sviedru lāsītes. “Ak debestiņ, vai tikai kungs ir vesels un pie pilna prāta?” nodomāja Ede, sajuzdama krūtīs to pašu nemieru, kādu allažiņ juta, kad apslima kāds no viņas bērniem.

– Esmu pie saprāta un vesels, tikai pie jums ir pārāk karsti, – Gotlībs laikam lasīja vecās Edes domas. – Tā meitene man ir ļoti dārga, tāpēc gribu nokārtot viņas nākotni tik labi, cik vien iespējams. Pateikšu līdz galam. Viņa ir gaidībās, un es gribu, lai mans bērns uzaug jūsu mājās. Marija būs Lodes Jāņa sieva, taču bērns būs mans, un es par viņu rūpēšos.

Neskatoties uz pārsteigumu, galu galā viss tomēr tika norunāts. Pidriķis grozīja galvu, tam lēnāka pielekšana, bet Ede uzreiz zināja, ka tā lieta aizies. I Jānītis būs laimīgs, i smuks, mazs bērniņš mājās, par kura nākotni nenāksies uztraukties, i pašiem vēl

kāds labumiņš atlēks. Tikai viss jānokārto ātri – tā, kā jaunais barons izprātojis. Bērns Marijas miesās jau ieperinājies, ar steidzīgu salaulāšanos vairs nedrīkstēja vilcināties ne dienu! Aizejot Gotlībs Edei atstāja naudu “pirmajam iesākumam”. Daudz naudas, ļoti daudz. Tik lielu žūksni Pidriķis savā mūžā netika rokā turējis, i ne tad, kad par mājiņas būvēšanu sapņoja un krāja kā apsēsts.

Muižnieku saiešanas nams bija greznots zaļumu vītņēm un tērpts greznos plīvuros vidzemnieku krāsās. Pirmajā balles dienā viesi pulcējās pie kopīga mielasta. Galds, kas novietots pakava veidā, izskatījās kā īsts mākslas darbs, uz sevišķu pasūtījumu ārzemēs darināts priekš īpašajām godībām. Mirdzēja un zibēja sudraba šķīvji, paplātes un slīpētie dzeramie trauki starp milzīgiem puķu pušķiem un garkaklainiem un resnvēderainiem pudeļu rindojumiem. Mūzikai maigi skanot, viesi sēdās speciāli norādītās vietās pie galda. Dzērbenes pilskungam blakus tā tuvākais kaimiņš – Raunas barons Aleksandrs Vulfs. Pie kopīgā mielasta neredzēja gandrīz nevienas kundzes un jaunavas, jo, kamēr kungi izklaidējās savā starpā pie ēdieniem un dzērieniem, tikmēr skaistā dzimuma vairums atpūtās pie kaimiņu muižniecēm vai arī lepnākajās pilsētas viesnīcās, lai vakarā ar spirtiem miesas un gara spēkiem ierastos spožajā ballē uz dejām. Muižnieku vecākais pacēlās no goda vietas un apsveicināja viesus dedzīgā uzrunā. Jūsmīgos vārdus visi klausījās, elpu aizturējuši. Uzbudinājums sasniedza augstāko pakāpi, kad runātājs abām rokām pacēla lielo sudraba kausu un aizgrābtībā uzsauca augstu laimi klātesošajiem. Visi uzrunātie reizē cēlās kājās, lai atbildētu. Ak, un tad notika necerētais! Lepnais galds, kurš jau tāpat liecās zem ēdienu, dzērienu un greznuma svara, neizturēja spējo triecienu, un viens tā gals sabruka kuļā. Gotlībs Veismanis un Aleksandrs Vulfs, tāpat kā visi viņiem tuvāk sēdošie, tika pamatīgi aplieti, par ko citi, kam palaimējās iziet sveikā, nekaunīgi skaļi uzjautrinājās.

– Velns un elle, – Raunas Vulfs nolamājās, pagriezis niknu skatienu uz kaimiņu, itin kā tas būtu vainīgs notikušajā.